

บทบาทของสหกรณ์กับการขับเคลื่อน ระบบการค้าที่เป็นธรรม

¹ จุฑาทิพย์ ภักธราวาท

แรงบันดาลใจที่ทำให้เขียนบทความเรื่องนี้มาจาก 3 ประการ ประการแรกคือ ความประทับใจที่ได้รับจากการเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มชานาโครงการข้าวคุณธรรมภายใต้ชุดโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่พวกเขาได้กำหนดปฏิญญาชานาคุณธรรม ซึ่งจะนำไปถือปฏิบัติโดยทั่วกันว่า ตนจะกินข้าวที่ปลูก เหลือแล้วจึงขาย การลดอขายมุข 3 ประการ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำหรับชานาอย่างเข้มงวด อีกทั้งจะผลิตข้าวที่มีคุณภาพดีเป็นอาหารปลอดภัยเพื่อจำหน่ายผ่านกระบวนการตลาด ภายใต้เครือข่ายพันธมิตรเพื่อให้ผู้บริโภคได้ซื้อข้าวในราคาพอสมควร

แรงบันดาลใจประการที่สอง เกิดขึ้นในระหว่างที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากร่างแผนพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 2 จึงได้รู้ว่า คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสหกรณ์ส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาธุรกิจสหกรณ์ที่มุ่งการแข่งขัน เฉกเช่นเดียวกับธุรกิจโดยทั่วไป มากกว่าทำธุรกิจเพื่อประโยชน์สู่สมาชิกเป็นสำคัญตามอัตตลักษณ์ของการเป็นสหกรณ์

แรงบันดาลใจประการที่สาม เกิดขึ้นเมื่อได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมงานวิจัยด้าน Social Economy ระดับโลกครั้งที่หนึ่งที่ประเทศแคนาดาเมื่อเดือนตุลาคมที่ผ่านมา ซึ่งในการประชุมดังกล่าวนี้มีนักวิจัยจาก 30 ประเทศ จำนวน 300 คนเข้าร่วมประชุมนำเสนอผลงานวิจัยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โอกาสในครั้งนี้ทำให้ได้รู้ว่าในหลายประเทศที่ว่าแถบเอเชีย ยุโรป อเมริกา ต่างก็หันมาให้ความสนใจกับการขับเคลื่อนขบวนการสหกรณ์ เพื่อประโยชน์ทางสังคมมากขึ้น โดย เน้นเรื่อง การค้าที่เป็นธรรม การพัฒนาระบบการเงินเพื่อสังคม ตลอดจนการจัดสรรกำไรเพื่อสวัสดิการของสมาชิกสหกรณ์เป็นสำคัญ

เนื้อหาของบทความฉบับนี้ อ้างอิงจากบทความที่ท่านอดิศจิตติ์ เชิญ บำรุงวงศ์ ได้ถอดความ เรื่อง Fairtrade อ้างอิงจาก สารานุกรมอิสระ Wikipedia เป็นหลัก ซึ่งมีสิ่งที่ยากชวนท่านผู้อ่านหันมาให้ความสำคัญ กับ บทบาทของสหกรณ์กับการขับเคลื่อนสู่ระบบการค้าที่เป็นธรรมดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและสถานการณ์ของการค้าที่เป็นธรรม (Fairtrade)

การค้าสินค้าแฟร์เทรด (Fairtrade) เริ่มขึ้นระหว่างปี 2483 ถึง 2493 โดยกลุ่มศาสนาและองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีแนวคิดทางการเมือง ได้ดำเนินการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานสินค้าแฟร์เทรดในกลุ่มหมู่บ้านของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งสินค้าส่วนใหญ่เป็นหัตถกรรมจากปอกระเจา ส่วนในทวีปยุโรปนั้น ได้ริเริ่มขึ้นในราวปี 2503 และได้รับการยอมรับในนานาประเทศในปี 2511 เมื่อการประชุมสหประชาชาติเรื่องการค้าและพัฒนา (องค์ถัด) ได้เน้นให้มีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางการค้าที่เป็นธรรมกับประเทศโลกที่กำลังพัฒนา

¹ ผู้อำนวยการสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัยด้านสหกรณ์

ในปีพ.ศ. 2508 ได้มีการต่อต้านองค์การการค้าทางเลือก (The Alternative Trading Organization: ATO) แห่งแรกและองค์การพัฒนาเอกชนอีกแห่งของอังกฤษ ได้เริ่มรณรงค์ค้าขายช่วยเหลือการขาย (Helping-by-selling) เป็น โปรแกรมขายสินค้าหัตถกรรมนำเข้าไปในร้านอีกแฟมและสินค้าตามใบสั่งไปรษณีย์ในประเทศอังกฤษ

ปี พ.ศ.2512 ร้านค้าปลีกแห่งแรกในประเทศเนเธอร์แลนด์ได้นำหลักการค้าที่เป็นธรรมมาใช้ โดยสินค้าภายในร้านจะเป็นสินค้าที่ผลิตภายใต้เงื่อนไขการค้าที่เป็นธรรมในแถบประเทศที่ยังไม่พัฒนา จากนั้นยังมีร้านค้าแบบนี้ดำเนินการในกลุ่มประเทศเบนเนลักซ์ เยอรมัน และประเทศยุโรปตะวันตกอื่นๆ

ในปีพ.ศ. 2531 การขายสินค้าแฟร์เทรดได้พัฒนาให้มีการติดป้ายตราสินค้าแฟร์เทรด “สติชติง แม็กซ์ ฮาเรลลาร์ (Stichting Max Harelaar) ขึ้นเป็นครั้งแรกโดยการริเริ่มของ นิโครูเซน, ฟรานส์วันเคอร์ฮอฟฟ์, องค์การพัฒนาเอกชนชาวดัชชีโซลิดาริตาด ซึ่งมีผลต่อการเพิ่มยอดขายและการกระจายต่อไปสู่ผู้บริโภคกว้างขวางขึ้น และในปี 2540 ก็ได้มีการก่อตั้งองค์การป้ายสินค้าแฟร์เทรดระหว่างประเทศขึ้น (FLO) ในฐานะเป็นองค์การกลาง มีภารกิจในการกำหนดมาตรฐานสินค้าแฟร์เทรด สนับสนุน ตรวจสอบ และรับรองผู้ผลิตที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ตลอดจนการให้ข้อมูลข่าวสารสินค้าแฟร์เทรดด้วย

ในปัจจุบันมีกว่า 50 ประเทศ ที่ได้ใช้เครื่องหมายรับรองสินค้า บนผลิตภัณฑ์ตามที่ FLO รับรองสินค้าที่สำคัญ ได้แก่ กาแฟ ชา ข้าว ถั่วเหลือง โกโก้ ผักฝ้าย น้ำตาลทราย น้ำผึ้ง น้ำมัน ถั่วต่างๆ ผลไม้สด สมุนไพร และเครื่องเทศ เหล้าองุ่น ฟุตบอล ฯลฯ

ด้วยความพยายามที่จะหนุนเสริมระบบการรับรองสินค้าแฟร์เทรด และเปิดโอกาสให้ผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมได้จำหน่ายอย่างกว้างขวางขึ้นสมาคมการค้าที่เป็นธรรมระหว่างประเทศ (IFAT) ได้เริ่มใช้เครื่องหมายการค้าใหม่ในปี 2547 เพื่อบ่งบอกถึงสถานะขององค์การการค้าที่เป็นธรรมโดยเรียกว่า เครื่องหมายFTO (FTO Mark) ซึ่งจะทำให้ผู้บริโภครู้จักองค์การสินค้าแฟร์เทรดที่จดทะเบียนแล้วทั่วโลกและรับประกันว่าเป็นสินค้าที่ได้มาตรฐานในเรื่อง สภาพการทำงาน ค่าจ้าง การใช้แรงงานเด็กและสภาพแวดล้อม

2. หลักการสำคัญของการค้าที่เป็นธรรม

การค้าที่เป็นธรรมนั้นต้องเป็นยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งไปที่กระบวนการสร้างโอกาส แก่ผู้ผลิต ซึ่งได้รับการเอารัดเอาเปรียบภายใต้ระบบการค้าที่แข่งขัน โดยมีหลักการสำคัญ 7 ประการ

1. การสร้างโอกาสแก่ผู้ผลิตที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในเชิงเศรษฐกิจ
2. ความโปร่งใส และตรวจสอบได้
3. การสร้างสมรรถนะแก่ผู้ผลิตในการปรับปรุงทักษะ การจัดการและการเข้าถึงตลาดใหม่ๆ
4. การจ่ายราคาที่เป็นธรรม
5. ความเที่ยงธรรมในการจ่ายผลตอบแทนโดยไม่คำนึงถึงเพศ
6. สภาพการทำงานที่ถูกต้องสุขลักษณะและปลอดภัย
7. การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

3. ผลกระทบของการค้าที่เป็นธรรมต่อเศรษฐกิจและสังคม

ผลงานวิจัยของนักวิจัยมหาวิทยาลัยต่างๆ ในอเมริกาและแคนาดาในระหว่างปี 2545-2549 สรุปให้เห็นว่า การค้าที่เป็นธรรมได้มีส่วนเสริมสร้างองค์การผู้ผลิตให้เข้มแข็งขึ้น ช่วยยกระดับรายได้ของผู้ผลิตรายเล็ก คุณภาพชีวิตและสุขภาพให้ดีขึ้น เปิดโอกาสการเข้าถึงสินเชื่อและแหล่งทุน การได้โอกาสศึกษาอบรม เพื่อเพิ่มพูนสมรรถนะในการผลิต และที่สำคัญยังช่วยยกระดับราคาผลผลิตและการกระเพื่อมทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญแก่ชุมชน การสร้างการจ้างงาน แก่ครัวเรือนขนาดเล็ก อย่างไรก็ตามยังมีข้อโต้แย้งสำหรับการค้าที่เป็นธรรมในแนวทางที่ไม่เห็นด้วย ว่าเป็นการบิดเบือนราคาที่เป็นจริงโดยมีการตั้งราคาสูงกว่าราคาตลาด ซึ่งอาจก่อให้เกิดภาวะอุปทานร่วมกันในระยะยาวได้ นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอที่จะพัฒนามาตรฐานการค้าที่เป็นธรรมให้เคร่งครัดขึ้น

4. บทบาทของสหกรณ์กับการขับเคลื่อนระบบการค้าที่เป็นธรรม

เมื่อพิจารณาอัตตลักษณ์ของสหกรณ์ในประเด็นการเป็นองค์การธุรกิจของสมาชิก ซึ่งมีจุดหมายทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม เพื่อการยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของสมาชิก โดยมีเครือข่ายความร่วมมือในรูปแบบของขบวนการสหกรณ์ ซึ่งเชื่อมโยงอย่างกว้างขวางตั้งแต่ระดับฐานรากถึงนานาชาติ ย่อมเป็นจุดแข็งอย่างสำคัญที่จะพัฒนาระบบการค้าเนินธุรกิจเชิงบูรณาการที่จะเชื่อมร้อยห่วงโซ่อุปทาน ในการดำเนินรูปธรรมการผลิต การค้าและบริการเพื่อนำประโยชน์คืนกลับสู่สมาชิก

ในประเทศไทยนั้นพบว่า ผลผลิตการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ยางพารา ข้าวเปลือก ปาล์ม น้ำมัน ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง และน้ำมันดิบ อยู่ในมือของสหกรณ์การเกษตร คิดเป็นร้อยละ 13 ,4.8 ,7.8 ,8.7, 0.45 ,1 และ 73 ของปริมาณผลผลิตของประเทศในปี 2549 ดังนั้นจึงเป็นสิ่งท้าทายที่จะพัฒนาระบบการค้าของผลผลิตการเกษตรต่างๆ เหล่านี้ ให้เกิดเป็นระบบการค้าที่เป็นธรรม ก็จะเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดี ซึ่งหากขยายผลในวงกว้างขึ้น ก็จะช่วยให้เห็นนโยบายการพัฒนาการเกษตร ของประเทศบรรลุเป้าหมายได้เร็วขึ้น

ด้วยเหตุผลปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อทีมที่ปรึกษาของสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ได้มีโอกาสยกร่างแผนพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2550-2554)ซึ่งจะถูกนำไปใช้เป็นกรอบทิศทางการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ ในช่วง 4 ปีต่อไป กรอบคิดเรื่องการค้าที่เป็นธรรมกับบริบทการดำเนินงานของสหกรณ์จึงได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและในที่สุด ก็ได้กำหนดยุทธศาสตร์สำคัญ เรื่องการเชื่อมร้อยห่วงโซ่อุปทานในแผนดังกล่าว โดยมีเป้าประสงค์สำคัญคือ การยกระดับการพัฒนาการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ไปสู่ระบบการค้าที่เป็นธรรม ซึ่งเป็นทิศทางที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของสหกรณ์ในโลกเศรษฐกิจ สังคม ที่สหกรณ์ต้องแสดงความแตกต่างให้เห็นว่ากำไรสูงสุดมิใช่สิ่งสำคัญเพียงอย่างเดียว คุณค่าที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่า ก็คือ การสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในแวดวงธุรกิจของคนสหกรณ์

5. ภารกิจที่ท้าทายคนสหกรณ์

หากแผนพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 2 ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการที่ข้อมอบหมายว่า กรอบทิศทางการพัฒนา หรือสิ่งที่เป็นนโยบายการพัฒนาสหกรณ์ ประการสำคัญ ประการหนึ่ง คือ เรื่องบทบาทการ

พัฒนารัฐกิจสหกรณ์ เพื่อ การสร้างระบบการค้าที่เป็นธรรมก็จำเป็นที่พวกเรา จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เพื่อให้ระบบการค้าที่เป็นธรรม เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม.....นี่แหละคือสิ่งที่ท้าทายที่ทิ้งไว้พิสูจน์...ความสามารถของสหกรณ์ไทย...เพื่อนำพาไปสู่สังคมเป็นสุขตามวิสัยทัศน์การพัฒนาสหกรณ์

เอกสารอ้างอิง

1. เขิญ บำรุงวงศ์ (2550) บทความแปลจากสารานุกรมอิสระวิกิพีเดีย
2. <http://en.wikipedia.org/wiki/Fairtrade>

ระบบการค้าที่เป็นธรรม